

TRACTATUS

DE

DEO & EJUS ATTRIBUTIS

DISSERTATIO I

DE DEI EXISTENTIA

D. Thomas, I p., q. 2.

ARTICULUS I

Utrum Deum esse sit per se notum?

Propositio dicitur per se nota, cujus veritas per se et sine medio a se distincto innotescit, sicut dicitur sol per se visibilis, quia se ipso et non per aliud medium magis lucidum videtur.

Dico : Hæc propositio : *Deus est*, est per se nota quoad se, non quoad nos¹.

*Probat*ur prima pars. Illa propositio est per se nota quoad se, cujus prædicatum includitur in ratione subjecti, tanquam ejus definitio aut pars definitionis, ut hæc : « Homo est animal ; » hoc ipso enim est immediata et caret medio probativo a priori. Atqui existentia Dei sic includitur in ratione Dei ; Deus enim est essentialiter suum

1. Hic q. 2, a. 1, o.

esse, seu est necessario et essentialiter ens existens, ut probabimus infra. Ergo.

Probatur secunda pars. Illa propositio non est per se nota quoad nos, in qua quidditas subjecti ex prima et communi apprehensione terminorum nobis non innotescit, sed indiget discursu ut nobis innotescat: quia tunc non potest statim nobis innotescere, an prædicatum conveniat subjecto. Atqui quidditas Dei ex prima et communi terminorum apprehensione non innotescit nobis, sed per discursum. Ergo. — Patet minor: quia quid sit Deus, non intelligimus statim ac audimus hanc vocem, *Deus*, sicut ex prolatione horum terminorum, *totum et pars, ens et non ens*, statim intelligimus quid sit totum, quid pars, quid sit ens, quid non ens; sed quid sit Deus, per discursum et valde imperfecte intelligunt ipsi sapientes. Ergo.

Hunc habes confutatam opinionem illorum recentiorum qui dicunt, notionem existentiae Dei esse nobis innatam; per hanc enim innatam Dei notionem nihil aliud intelligunt, quam quod sine discursu etiam facili, ex sola ipsa terminorum apprehensione, mens sana et attenta intelligat Deum esse, sicut ex sola terminorum apprehensione, sine discursu, intelliguntur prima principia: *Quodlibet est vel non est, totum est majus sua parte*, ut explicat ipse Honoratus Tournely, hujus opinionis assertor. Hoc autem est idem ac dicere esse per se notum quoad nos, quod Deus sit: quod impugnabimus in secunda parte conclusionis.

[Quæ causa fuerit cur quidam assuerint quod « Deum esse per se notum est, ita quod ejus contrarium cogitari non possit, et sic Deum esse demonstrari non potest, » ita explicat Angelicus Doctor, I *Contra gentes*, c. 10 et 11: « Prædicta opinio provenit partim quidem ex consuetudine, qua a principio homines assueti sunt nomen Dei audire et invocare. Consuetudo autem, et præcipue quæ est a pueriæ vim naturæ obtinet: ex quo contingit ut ea quibus a pueriæ animus imbuitur, ita firmiter teneantur, ac si essent naturaliter et per se nota. Partim vero contingit ex eo quod non distinguitur quod est notum per se simpliciter et quod

quoad nos notum est. Nam simpliciter quidem *Deum esse*, per se notum est, cum hoc ipsum quod Deus est, sit suum *esse* (existentia). Sed quia hoc ipsum quod Deus est (id est essentiam) mente concipere non possumus, remanet ignotum quoad nos. »]

ARTICULUS II

Utrum sit Deus, et quibus rationibus demonstratur?

[In adstruenda Dei existentia triplex est scopulus æque devitandus. — Primus eorum qui affirmant nullam instituendam esse de Dei existentia demonstrationem, utpote quæ sola fide tenenda sit atque ex revelatione credenda, de qua nobis constat ex auctoritate generis humani. Tales fuerunt auctor operis cui titulus *Essai sur l'indifférence en matière de religion*, necnon Bautain, etsi alio principio ductus, qui in apologia propria ad episcopum Argentoratensem directa scribebat: « Intime persuasum habeo, tum ut christianus, tum ut philosophus, ratiocinationem solam non posse mihi certitudinem conferre de hac primaria veritate, » scilicet de existentia Dei¹. Hi quidem non tantum rationem, sed etiam fidem in periculum adducunt. — Secundus vero eorum est qui nullam saltem stricte demonstrationem eadem de re fieri posse aiunt, quia nihil Deo antè invenitur, ex quo, velut principio, ejus existentia probetur. Equidem plerique contendunt, et merito, ut videtur, Dei existentiam non posse adstrui ex demonstrationis specie quæ *a priori* vocatur, seu per causam,

1. Idem, laudabiliter judicio sanctæ Sedis se subjiciens, subscripsit quatuor propositiones a S. Congregatione Indicis approbationi Pii IX die 15 junii 1855 oblatas, inter quas sequens legitur: « 2° Ratiocinatio Dei existentiam, animæ spiritualitatem, hominis libertatem cum certitudine probare potest. Fides posterior est revelatione, proindeque ad probandum Dei existentiam contra atheum, ad probandum animæ rationalis spiritualitatem ac libertatem contra naturalismi ac fatalismi sectatores, allegari convenienter nequit. »

vel, ut alii dicunt, ab antecedente, saltem prioritate ordinis; indubium est tamen Dei existentiam probari a posteriori, quod genus demonstrationis alii vocant a *simultaneo*, et S. Thomas hac methodo utitur, ut mox videbimus. — Tertius vero est eorum qui, eo ipso quod hæc veritas rationaliter statuitur, eam fidei objectum fieri, id est fide supernaturali simul credi posse, negant. His contrarius est Angelicus noster, dicens, I *Contra gentes*, c. 4: « Duplici veritate divinarum intelligibilium existente, una ad quam rationis inquisitio pertingere potest, altera quæ ingenium humanæ rationis excedit, utraque convenienter divinitus homini credenda proponitur. Hoc autem de illa [de existentia Dei] primo ostendendum est, quæ inquisitioni rationis pervia esse potest; ne forte alicui videatur, ex quo ratione haberi potest, frustra id supernaturali inspiratione credendum traditum esse. » Et S. Doctor exponit consequenter « inconvenientia quæ sequerentur, si hujus veritas solummodo rationi inquirenda relinqueretur. » — Mox referemus definitionem dogmaticam ab Ecclesia latam de Dei existentia.]

Quamvis Deum existere non sit per se notum quoad nos, ut diximus articulo præcedenti, id tamen esse demonstrabile per effectus, constat ex ipsa Scriptura, *Rom.*, I, 20: *Invisibilia Dei*, inquit Apost., *per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas; ita ut sint inexcusabiles*, etc.

Suppono, nomine Dei ab omnibus, etiam ipsis atheis,

1. De ratione qua existentia Dei est demonstrabilis, audiamus Angelicum, hic q. 2, a. 2, o: « Duplex est demonstratio: una quæ est per causam, et dicitur *propter quid*, et hæc est per priora simpliciter, et dicitur demonstratio *quia*, et hæc est per ea quæ sunt priora quoad nos. Cum enim effectus aliquis nobis est manifestior quam sua causa, per effectum procedimus ad cognitionem causæ. Ex quolibet autem effectu potest demonstrari propriam causam ejus esse, si tamen ejus effectus sint magis noti quoad nos: quia cum effectus dependeat a causa, posito effectu, necesse est causam præexistere. Unde Deum esse, secundum quod non est per se notum quoad nos, demonstrabile est per effectus nobis notos. »

intelligi id quo majus et melius cogitari non potest, hoc est substantiam intelligentem, summe et infinite in omni genere perfectam. Hanc dicunt athei esse in re impossibilem, maxime ob illam in ea collectionem omnium perfectionum quarum aliquæ sunt inter se oppositæ, v. g., immutabilitas et libertas.

[1° Est de fide Deum existere. 1° Dicit Apostolus, *Hebr.* XI, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Hic existentia Dei ut objectum fidei proponitur. — 2° Ut de fide eadem veritas a Vaticana synodo fuit definita: « Sancta catholica apostolica Romana Ecclesia credit et confitetur, unum esse Deum verum et vivum, creatorem ac Dominum cæli et terræ, omnipotentem, etc. » « Si quis unum verum Deum visibillum et invisibillum creatorem et dominum negaverit; anathema sit. » — Hæc veritas ab exordio Ecclesiæ primum tenet locum in Symbolo fidei.]

2° S. Thomas quinque potissimum rationibus probat Deum existere².

PRIMA sic proponitur. — Datur primus motor omnino immobilis. Atqui ille est Deus. Ergo datur Deus. — Quantum ad minorem, patet: quia primus motor omnino immobilis est actus purissimus carens omni potentialitate. In tantum enim aliquid est mobile, in quantum est in potentia ad id ad quod movetur; unde quod est omnino immobile caret omni potentialitate, sicque est actus purissimus. Actus autem purissimus continet omnem perfectionem imaginabilem; si enim aliqua careret, esset in potentia ad illam, sicque non esset actus purissimus, adeoque est id quo majus et melius cogitari non potest, consequenter Deus.

Probatur major. Omne quod movetur, ab alio movetur. Atqui in moventibus per se subordinatis non potest dari processus in infinitum. Ergo datur primus motor qui non

1. Constit. *Dei Filius*, cap. 1. — 2. Hic q. 2, a. 3, o.

movetur et est omnino immobilis. — Minor constat, quia moventia per se subordinata dicuntur, quando unum movens, ut moveat indiget actuali influxu superioris, ita ut ultimum non moveat aut agat, nisi motum, et istud ab alio, et sic semper, donec deveniatur ad primum. Cum autem infinitum sit impertransibile, non potest in eo deveniri ad primum; unde, posito processu in infinitum, nullus esset motus nec actio. — Probatur major. Idem non potest esse movens et motum secundum idem. Ergo omne quod movetur, ab alio movetur. — Probatur antecedens. Idem non potest esse in potentia et in actu respectu ejusdem: esse enim in potentia respectu alicujus, est tendere ad illud, adeoque illo carere; esse vero in actu respectu alicujus, est illud jam habere; non potest autem aliquid haberi simul et non haberi. Atqui, si idem secundum idem esset movens et motum, esset in actu et potentia respectu ejusdem; in tantum enim aliquid movetur, in quantum est in potentia, cum moveri sit reduci de potentia ad actum, et in tantum aliquid movet, in quantum est in actu; movere enim est actum efficere. Ergo.

SECUNDA RATIO. — Datur prima causa omnium efficiens, omnino infecta. Atqui hæc est Deus. Ergo datur Deus. — Minor patet ex ratione præcedenti. — Probatur major. Omne quod fit, ab alio fit; nihil enim potest efficere se ipsum, alias esset antequam esset. Atqui in causis efficientibus per se subordinatis non potest dari processus in infinitum, ut patet ex ratione præcedenti; neque etiam in causis per accidens subordinatis, si non est Deus. Ergo. — Probatur ultima pars minoris. Dicuntur causæ per accidens subordinatæ, quando una causa accepit ab altera virtutem agendi, illius tamen influxu actuali non indiget ad actu agendum, ut patet in filio qui accepit a patre virtutem generandi, cujus tamen influxu actuali non indiget ut generet¹.

1. Altera subordinatio, quæ est per se, seu essentialis, est quando unum movens aut agens indiget actuali influxu superioris ut actualiter agat, ita ut superius actu influat in inferius, dum istud agit: sic causæ secundæ subordinantur Deo.

Quamvis ergo non repugnet processus in infinitum in causis sic per accidens subordinatis, si detur primum agens extra collectionem causarum infinitarum, repugnat tamen, si non detur istud primum agens; si autem non est Deus, non est primum agens extra totam collectionem. Ergo. — Probatur antecedens. Sicut quælibet causa non est a se, sed ab alia, ita tota collectio non est a se, sed ab alio; quia in omnibus prædicatis quæ non sunt quantitativa, quale est produci, valet argumentum a singulis ad totum. Atqui, ut supponitur, non datur aliud causans extra totam collectionem. Ergo repugnat dari processus in infinitum, etiam in causis per accidens subordinatis, si non sit primum agens extra totam collectionem.

TERTIA RATIO. — Datur ens necessarium, hoc est cui necessario et ex natura sua competit existere. Atqui tale ens est Deus. Ergo datur Deus. — Patet minor: 1° quia ens necessarium est ens a se, ens improductum, independens, immutabile, æternum; ens a quo contingentia participant esse; quod est enim per se [seu essentialiter] tale, est causa cæterorum quæ per accidens sunt tale, adeoque ens substantiale, spirituale, intelligens, omnium opifex. Ergo Deus. 2° Ens necessarium nullis in perfectione limitibus circumscribi potest. Ergo est infinite perfectum. Ergo Deus. — Probatur antecedens. A quo enim potest limitari in perfectione? Non a se; non est enim causa sui, et si esset, omnem possibilem perfectionem sibi conferret; aliunde, quod est necessarium, tantum est quantum esse potest. Non ab alio, nullum enim agnoscit superius. Ergo.

Probatur major. Si non daretur aliquod ens necessarium, sed omnia forent contingentia et possibilis in rerum natura, nullum de facto daretur ens a parte rei¹. Atqui falsum consequens. Ergo. — Probatur sequela majoris. Ea quæ duntaxat dicunt possibilitatem et contingentiam ad actum, ad eum non possunt reduci nisi per causam quæ ipsum actum necessario contineat; sic, quia aqua est in potentia ad calorem, seu calida accidentaliter, nunquam posset calefieri,

1. Ens a parte rei est ens reale, seu de facto existens.

nisi daretur aliquod ens ex natura sua calidum, a quo mediate saltem vel immediate calor in aquam promanaret. Ergo, si non detur aliquod ens necessarium cui ex natura sua et necessario competat existere, nullum de facto daretur ens a parte rei.

Confirmatur. Pone de facto nulla entia esse, ut potest fieri si omnia sint contingentia, nam contingens potest esse et non esse; aut saltem finge nulla esse: a quo habebunt esse, si nullum sit ens necessario existens? Non a se, quod enim non est, non potest sibi dare ut sit; non ab alio, nihil enim aliud existit, ut supponitur. Ergo esse non possent. Ergo forent et non forent possibilis: forent, ut supponitur, et non forent, quia nihil esset a quo possent habere esse. Ergo admittendum est ens necessarium, a quo cætera omnia habeant esse.

QUARTA RATIO. — Datur aliquod ens summe perfectum, summe nobile, summe ens, quod est causa omnis perfectionis aliorum. Atqui illud est Deus. Ergo datur Deus. — Minor patet ex dictis. — Probatur major. Videmus inter entia quædam esse magis vel minus entia, magis vel minus perfecta. Atqui magis et minus dicuntur de diversis secundum quod appropinquant magis vel minus ad aliquid quod est magis tale, et de illo diversimode participant: sicut magis calidum est quod magis appropinquat maxime calido et de eo magis participat. Ergo datur in rerum natura aliquod ens summe perfectum, summe nobile, summe ens, et quidem quod sit causa aliorum perfectorum, vel efficiens, vel saltem exemplaris, utpote ex cuius accessu vel recessu, majori vel minori participatione, imitatione vel defectione descendat aut mensuret aliorum perfectio. Etenim, juxta commune axioma, primum in unoquoque genere est causa cæterorum quæ sunt illius generis, efficiens scilicet vel exemplaris.

QUINTA RATIO. — Datur summus provisor et gubernator. Atqui talis est Deus. Ergo datur Deus. — Minor patet, quia per Deum nihil aliud intelligimus quam supremum numen omnia regens et gubernans. — Probatur major. Videmus quod aliqua quæ cognitione carent, operantur non temere et fortuito, sed propter finem; quod apparet ex hoc quod

semper aut frequentius eodem modo operantur. Cæli, v. g., eodem modo semper moventur; gravia deorsum, levia semper sursum feruntur, etc. Atqui quæ non habent cognitionem, non tendunt in finem, nisi directa ab aliquo cognoscente et intelligente; sicut sagitta non pertingeret ad scopum, nisi dirigeretur a sagittante. Ergo datur sapientissimus gubernator et suprema quædam intelligentia, omnia in suos fines dirigens, quæ Deus est.

Additur SEXTA RATIO præcedenti affinis, a contemplatione hujus mundi, quæ sic breviter proponitur. — Omnia quæ in hoc mundo elucescunt mirabilia, sive in cælo, sive in terra, sive in mari, sive in ipso solo homine, secundum fabricam, ordinem, situm, motum, dispositionem, pulchritudinem, varietatem, consensum in ordine ad suos fines, non possunt absque dementia refundi in fortuitum atomorum concursum, sed necessario adscribi debent intelligentiæ cuidam supremæ horum omnium opifici et directrici. Atqui hæc est Deus, cum per Deum intelligant omnes supremum mundi conditorem et rectorem. Ergo datur Deus. — Probatur antecedens. Opus exquisite elaboratum, v. g., domus regia, horologium, elegans statua vel pictura, non posset absque dementia adscribi casui vel fortunæ, et non peritissimo artificio. Ergo, a fortiori, ordinata et mirabilis totius mundi, imo solius corporis humani dispositio, in qua longe plus artificio et industriæ elucet, quam in exquisitissimis operibus arte humana factis, non potest absque dementia fortuito atomorum concursui, et non supremæ intelligentiæ, adscribi. Et sane, si mundus iste tanta partium varietate tamque apta omnium in suos fines dispositione mirabilis, fortuito atomorum concursu sit factus, dicant velim cur eodem hoc fortuito atomorum concursu non sit aliquando effectum horologium vel regale palatium, statua vel pictura, et alia quæ videmus arte humana fieri; vel, ut ait Tullius¹, quare poemata Homeri non fiunt similiter ex concursu fortuito characterum, vel regia domus ex fortuita lignorum et lapidum congerie, vel tabulæ pictæ ex fortuito colorum in

1. De natura deorum, lib. II.

eas delapsu. — Hanc rationem fusius expositam videsis apud auctores.

ARTICULUS III

De Atheismo.

[Atheus, ἀθεός, græce, idem latine sonat ac *non Deus*, vel *sine Deo*: unde atheismus est ignorantia vel negatio divinitatis. — Hinc duplex species atheismi, atheismus nempe negativus, qui est Dei nescientia, seu carentia notionis existentiae Dei, et atheismus positivus, qui est positiva negatio existentiae Dei: primus ex ignorantia, secundus ex errore surgit.

Duplex de Deo haberi potest cognitio: una *explicita* et *formalis*, qua Deus cognoscitur sub conceptu Divinitatis, nempe ut est suprema omnium causa, ens necessarium, et cætera hujusmodi; alia *implicita* et *virtualis*, quæ non terminatur præcise ad Deum ut Deus est, seu sub conceptu Divinitatis, sed ad bonum honestum, vel ad aliud objectum in cujus cognitione Deus, causa illius boni vel objecti, necessario involvitur, et consequenter implicite cognoscitur. — Cognitio explicita et formalis iterum in *distinctam* et *confusam* dividitur, prout nempe natura seu quidditas ejus, scilicet esse divini constitutum, clare concipitur; vel cognoscitur quidem Deum esse causam supremam et universalem, sed notione generica quæ non aperit quid sit Deus in se, seu ex quo constituatur divina essentia.

Duplex similiter est ignorantia de existentia Dei, ex qua constituitur atheismus negativus: alia *vincibilis*, quæ a voluntate pendet, quatenus aut negligentia aut malitia homo nihil agit ut cognitionem acquirat; alia *invincibilis*, quæ (si forte existat) a voluntate non pendet, et per media in hominis potestate posita vitari non potest.

Hic quæritur utrum dari possint athei negativi, qui ignorent existentiam Dei.

Hæc quæstio ponitur vel in ordine *juris*, an scilicet dari possint, vel in ordine *facti*, nempe an revera inveniantur. — In ordine facti, non existunt athei negativi, nam homo ubique necessario in societate vivit, et nullus est populus apud quem idea Dei, quantumvis offuscata et deturpata, non admittatur.

An vero in ordine juris existere possit atheus negativus, qui ita invincibiliter ignoret Deum, ut eum ne confuse quidem cognoscat ut supremam et universalem causam?

Tria principia ab Angelico mutuata responsioni opportune præfiguntur:

1º « Inest homini naturale desiderium cognoscendi causam, cum intuitur effectum... Si igitur intellectus rationalis creaturæ pertingere non possit ad primam causam rerum, remanebit inane desiderium naturæ! » — Hoc principium apparet vel in pueris, quibus inest naturalis curiositas.

2º Illud autem desiderium manifestat aperte in apprehensione effectus apprehendi simul, confuse saltem, existentiam causæ, quæ est effectui evidenter correlativa: secus desiderium illud non esset, deficiente notione causæ, quæ ipsius desiderii est terminus.

3º « Quod naturaliter desideratur ab homine, naturaliter cognoscitur ab eodem », vel saltem cognosci potest. Ut enim rectissime in hunc locum S. Thomæ notat Cajetanus, « natura non largitur inclinationem ad aliquid ad quod tota vis naturæ perducere nequit: » secus naturaliter homo appeteret aliquid a quo cognoscendo naturaliter etiam retraheretur; quod contradictionem implicat.

His positis, quæstio solvitur.]

1. Hic q. 12, a. 1, o. — 2. Ibid., q. 2, a. 1, ad 1.

ARTICULUS IV

*Utrum possit dari ignorantia invincibilis
de existentia Dei?*

Dico : Non potest dari ignorantia invincibilis de existentia Dei ut auctoris naturalis.

Probatur 1° ex Scripturis. Dicuntur indiscriminatim inexcusabiles qui Deum ignoraverunt, *Rom.*, 1, 20. Ergo vincibiliter et culpabiliter ignoraverunt. Dicitur insuper, *Ps.* LXXVIII, 6 : *Effunde iram in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt.* Atqui id non diceret Propheta divinitus inspiratus, nisi ignorantia eorum foret vincibilis et culpabilis. Ergo.

Probatur 2° ex Patribus. Augustinus dicit, *In Ps.* LXXIV : « Deus ubique secretus, ubique publicus, quem nulli licet ut est cognoscere, et quem nemo permittitur ignorare. » Chrysostomus, in hæc verba : *Cæli enarrant gloriam Dei*, dicit, *Hom. ix ad pop. Antioch* : « Seytha, et barbarus, et Judæus, et Ægyptius, et omnis homo super terram vadens, hanc vocem audit... In hunc pariter librum et idiota et sapiens intueri poterunt. » Gregorius Magnus, lib. XXVII *Moral.*, c. 9 : « Omnis homo, eo ipso quod rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit, Deum esse. »

Probatur 3° ratione, qua etiam fit satis fundamento adversæ sententiæ :

[1° Conclusio nostra ex præmissis principiis evidenter infertur. Ex una parte enim creaturæ tum quoad earum motum et dispositionem, tum quoad earum subordinationem causalitatis, tum quoad earum contingentiam, tum denique quoad diversos earum gradus perfectionis, quotidie ante oculos hominis objectæ habentur, et quatenus effectus a causa dependentes, aptæ sunt per seipsas ducere in cognitionem existentiae primi motoris immobilis,

primæ causæ efficientis, supremæ intelligentiæ ordinatrici omnium in finem, entis necessarij et perfectissimi : quibus omnibus accedit conscientia de existentia temporanea nostra et de imperfecta natura intelligentiæ nostræ. — Ex altera parte vero, est desiderium naturale cognoscendi causam quæ confuse apprehenditur statim a mente nostra in cognitione effectus ; cui desiderio explendo, ratio, naturali vi ratiocinandi qua gaudet, naturaliter apta est, ut dictum est in tertio principio supra enuntiato. Igitur, si ex creaturis homo ratione utens non cognoscit creatorem, merito affirmandum est eum non facere quod in se est, et desidia turpi et culpabili negligit certe rationem naturalem applicare inquisitioni veritatis primariæ ex qua cæteræ profluunt, et qua abscissa, nulla alia stare potest. Excluditur ergo ab ipso, juxta datam definitionem, ignorantia invincibilis. Aliunde]

2° Quamvis existentia Dei non sit per se nota quoad nos, ut diximus supra, sed sit ex creaturis demonstrabilis, hæc tamen demonstratio est tam facilis, tam obvia, ut nullus sit mentis compos, quantumvis rusticus aut barbarus, qui illius non sit capax, aut saltem cui ex inspectione mundi aut sui ipsius non incidat aliqua suspicio aut conjecturalis opinio alicujus supremi numinis aut rectoris, ut patet ex Scripturis et Patribus citatis, qua prosita, tenetur inquirere quis sit : quod si negligat, vincibiliter ignorat. Ergo.

Adde quod, si homo posset invincibiliter ignorare Deum, quantumvis scelestus foret, nullum peccatum mortale committeret. Peccatum enim mortale est offensa Dei, non potest autem offendi qui invincibiliter non cognoscitur.

[Hic notanda est propositio damnata ab Alexandro VIII : « Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali et rectæ rationi ; theologium vero et mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum,

sed non offensa Dei neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum. »—Hæc propositio, quam effinxerat Arnaldus, suisque adversariis de more attribuebat, fuit notata *uti scandalosa, temeraria, piarum aurium offensiva et erronea.*]

ARTICULUS V

An existant athei theoretici?

[Atheismo negativo excluso, altera quæstio movetur, an scilicet athei positivi inveniri possint, qui scilicet sibi erroneis rationibus persuadeant Deum non existere.

Hic iterum distinctio ponenda est. Athei enim positivi dividi solent in practicos et theoreticos. — Practici Deum existere ratione percipientes, sic tamen vitam moralem instruunt, ac si Deus non esset. De talibus hic non quaeritur; hujusmodi enim atheos non solum supponi posse, sed de facto reperiri, tristis experientia, præsertim his turbatis et miserrimis temporibus, satis superque demonstrat. — Athei vero *theoretici*, si forsant dentur, illi dicuntur qui asserunt se mente tenere revera Deum non existere.

Dico: 1º Probabilius est atheos theoreticos revera persuasos non existere.

Dicimus imprimis *probabilius*, quia cum sermo sit de individuis, quæstio non potest demonstrative definiri. Dicimus secundo atheos *reverâ persuasos*, quia non agitur hic de dubitantibus, qui extra causam sunt; nam negari non posse videtur aliquod dubium suboriri et ad breve tempus mentem occupare posse.

Probatur propositio sic explicata. — Qui speciem incredulitatis quoad Dei existentiam præ se ferunt, sunt homines qui notionem divinitatis ab infantia fuerunt imbuti et in ipsa creverunt, quin demonstrationes ignorent quibus Dei existentia plenissime probatur. Fierine igitur potest ut homo ita naturam et rationem exuat, ut firma subjectiva

persuasione teneat quod naturæ et rationi tam aperte repugnat? Id sane incredibile omnino videtur. Hinc Seneca ait: «Mentiuntur qui dicunt se non sentire esse Deum; nam, etsi tibi affirmant interdum, noctu tamen et soli dubitant!.» Et ipse Bayle, vir certe hac in re minime suspectus, et qui præcipuos sui sæculi atheos amicitia aut experientia cognoscebat, hæc habet in suo Dictionario historico-critico: «Probabile admodum est eos qui in cœtibus hominum magis vulgatas religionis veritates impugnare affectant, plus quam revera sentiunt dicere. Vanitas magis quam conscientia in eorum disputationibus locum habet.» Et revera plures qui ut atheismi coryphæi celebrabantur, morti proximi, mente lucida gloriæ quam suis negationibus sibi comparare voluerant falsitatem considerantes, et ineluctabilem quæstionem de origine et fine hominis serio revolventes, Deum compulsi agnoverunt et confessi sunt, illum vel ut misericordem implorantes, vel ut implacabilem judicem blasphemantes. Certum est ergo, [quavis forsant conati fuerint antea sibi persuadere Deum non existere, præsertim ut liberius suis cupiditatibus indulgerent, eos non revera persuasos fuisse illum non esse.

Dico: 2º Probabile est etiam non posse dari atheos theoreticos vere et firmiter persuasos.

Quidquid enim se credere jactitent qui atheos sed icunt, omnino impossibile videtur quod spectaculo Universi homo rationis compos non commoveatur, et in Universo vestigia alicujus Mentis supremæ non aliquo modo detegat. Utique tenebræ, pravitate præsertim passionum, possunt offundi tam relucenti veritati, sed non sic tamen ut ratio illis tenebris non reluctetur et impediatur quominus homo pacifice quiescat in errore non-existentiæ Dei. Hoc saltem credendum est ei cui cordi est humanæ naturæ honor. Et hinc est quod qui atheismum profitentur, aut scepticismum ostentant, dubium universale proclamando, aut pantheismum docent, germanam notionem divinitatis, quam negare non possunt, pervertendo.]

1. *De ira*, lib. 1. — 2. Artic. *Desbarreaux*.

Deo agui

DISSERTATIO II

DE NATURA SEU QUIDDITATE DEI ET EJUS
ATTRIBUTIS IN COMMUNI

ARTICULUS I

Quodnam sit constitutum divinæ naturæ?

Non est quæstio de constitutione physica divinæ naturæ secundum quod est realiter in se; sic enim certum est quod omnes perfectiones sive absolutæ sive relativæ Deum realiter constituunt, cum omnes identificentur in ipsa Dei natura, quæ in se est simplicissima.

Neque etiam quæstio est de natura divina large et in ampla quadam significatione sumpta pro ente increato quo distinguitur a creaturis, et quod se habet per modum transcendentis, reperiturque in omnibus attributis, eo proportionali modo quo ratio entis creati imbibitur in omnibus differentiis et modis creaturarum.

Sed quæstio est de natura seu essentia stricte sumpta pro eo quod primum in Deo concipitur, tanquam fons et origo cæterarum proprietatum, a quibus proinde virtualiter distinguitur, et in quibus sub hac ratione non concipitur transcendentaliter inclusum; hoc est de constitutivo metaphysico, seu essentiali differentia naturæ divinæ, prout a nobis viatoribus imperfecte in hoc statu concipitur, tanquam differentia ejus essentialis et origo cæterarum perfectionum, ut in homine rationalitas.

Dico primo: Natura seu essentia Dei non constituitur metaphysice per aseitatem.

*Probat*ur 1° ratione fundamentali. Illud est formale constitutum divinæ naturæ, quod distinguit illam, non a creaturis tantum, sed etiam ab attributis, personis, cæterisque formalitatibus divinis. Atqui ratio entis a se id non præstat. Ergo, etc. — Major patet; quia hic, ut die-

tum est, non agitur de natura divina large sumpta pro entitate increata, sub qua ratione distinguitur a creatis, sed de ea stricte sumpta prout est radix attributorum divinorum, adeoque virtualiter ab illis distincta. — Probat minor. Ratio entis a se ex sua ratione formali est prædicatum transcendens omnes formalitates seu perfectiones divinas, in eisque formaliter imbibita. Atqui tale prædicatum non distinguit naturam ab attributis. Ergo. — Patet major; omne enim quod est in Deo, est ens a se. — Patet etiam minor, quia per illud non distinguuntur natura et proprietates per quod conveniunt, et quod in illis omnibus formaliter reperitur. Hæc ratio militat etiam contra sententiam Scoti, quia infinitas, in qua reponit essentiam divinam, est etiam prædicatum transcendens.

Huic rationi fundamentali respondent 1° et communiter adversarii, esse a se, posse tripliciter sumi: 1° pro negatione essendi ab alio tanquam a causa reali cum dependentia: et sic, inquit, quidquid est in Deo, est ens a se. 2° Pro negatione essendi ab alio tanquam a principio formali sine dependentia, et sic Pater æternus est ens a se, non tamen Filius et Spiritus sanctus. 3° Pro negatione essendi ab alio tanquam a causa virtuali, seu radice, et hoc soli essentiæ divinæ competit. Fatentur itaque aseitatem primo modo non constituere naturam divinam, quia sic est transcendens omnia attributa; nec etiam secundo modo sumpta, quia alias Filius et Spiritus Sanctus, quales, non haberent naturam divinam, cum habeant esse a Patre tanquam a principio. Sola aseitas ergo tertio modo sumpta est constitutum naturæ divinæ, cum illa ut sic non sit transcendens attributa, sed radix eorum.

Sed contra. Hæc responsio manifeste petit principium, et supponit aut non attingit quod est in quæstione. Ergo nulla. — Probat antecedens. Aseitas tertio modo sumpta, hoc est, non esse ab alio tanquam a radice, sed esse potius radix aliorum, constituit naturam divinam, inquit. Atqui non hoc est quod quæritur, id enim omnes fatentur; sed quæritur cui formalitati seu rationi in Deo id conveniat, quod non sit ab alio tanquam a radice, sed